

GRADIVO

Miscellanea

*Simona Menoni, Ptuj***FRESKE V SEVERNI KAPELI
ORMOŠKE ŽUPNIJSKE CERKVE IN
MOJSTER IZ VELIKE NEDELJE**

Ormož, ki se v arhivskih virih prvič omenja šele leta 1273¹ in ga leta 1322 srečamo kot trg,² je že leta 1331 postal mesto, vendar pa so njegovi prebivalci dobili ptujske meščanske pravice.³ Cerkev sv. Jakoba, ki se leta 1271 omenja kot podružnica Velike Nedelje,⁴ je glede na zgodovinske okoliščine mogla nastati prej, najverjetneje v času po letu 1200, ko so Ptujski gospodje ta predel severno od Drave iztrgali Madžarom in ga priključili salzburški ptujski posesti.⁵ Kot župnijska se v arhivskem gradivu prvič pojavi leta 1376.⁶

Že med prvimi obširnimi obnovitvenimi deli (1959/60) se je pokazalo, da barokizirana ormoška župnijska cerkev pod preobleko druge polovice 17. stoletja skriva srednjeveško jedro. Pokazalo se je tudi, da njene srednjeveške stene nosijo več plasti poslikav, segajočih od sredine 14. do tridesetih let 17. stoletja, če seveda ne upoštevamo odstranjenih Brolllovih fresk iz let 1869 in 1873.⁷

¹ Omenja se oblika imena »Holermous« (cf. Anton KLASINC, Gradivo za zgodovino Ormoža in njegovega okraja, *Ormož skozi stoletja*, Maribor 1973, pp. 103–104).

² »forum Holermous« (cf. KLASINC 1973, cit. n. 1, pp. 103–104).

³ Ibidem.

⁴ Jože CURK, Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož, *Ormož skozi stoletja II*, Ormož 1983, p. 70.

⁵ Janez HÖFLER, *Srednjeveške freske v Sloveniji, Vzhodna Slovenija*, Ljubljana 2004, p. 237. Prof. dr. Janezu Höflerju se zahvaljujem za tipkopis, ki mi ga je zaupal še pred izidom knjige in ob tem tudi za pomoč ob nastanku članka.

⁶ »25. 3. 1376: an sand Kathrein alter in der pharr chirchen ze Fridau ... Fridaw pey der pharr« (cf. Pavle BLAZNIK, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, Maribor 1986, p. 34).

⁷ Janez MIKUŽ, in: *Varstvo spomenikov*, XXI, 1977, pp. 355–357.

Glavni okras ladje danes predstavljajo freske, ki jih je dal leta 1632 naslikati ormoški meščan in svetovalec Mihael Podlipnik.⁸ Na severni steni ladje je oseminštirideset prizorov, polovica iz *Geneze*, polovica iz *Pasijona*, medtem ko zadnji predstavlja donatorja z nadangelom Mihaelom, ki tehta njegovo dušo. Na južni strani so bili naslikani monumentalni cerkveni očetje, od katerih je ohranjen le papež Gregor Veliki. Slikarski cikel je gotovo eden izmed največjih iz te dobe, zlasti pa spada med redke tako obsežne iz protireformacijskega obdobja 17. stoletja pri nas. Kljub preprostosti pa zaradi bogate narativnosti in novodobnih renesančnih dosežkov slikarski kompleks zasluži večjo pozornost, kot je bil v literaturi deležen doslej.⁹

Okoli leta 1630 je bila poslikana tudi slavoločna stena, ki pred nami razgrne izjemno velikopotezno in ekspresivno učinkovito kompozicijo *Poslednje sodbe*.¹⁰

Med nadaljnjimi raziskavami so se pokazali tudi kvalitetni ostanki srednjeveških fresk, o katerih je po Jožetu Curku¹¹ v svojem diplomskem delu na kratko pisala še Tatjana Špitalar,¹² desetletje za njo Tanja Zimmermann,¹³ najnovejše ugotovitve pa nam v svoji četrti knjigi korpusa o srednjeveških freskah na Slovenskem posreduje Janez Höfler.¹⁴

⁸ Daticijo in ime naročnika nam posreduje napis, ki je ohranjen ob slavoloku na severni ladijski steni.

⁹ CURK 1983, cit. n. 4, p. 75.

¹⁰ Letnice 1629 danes na kompoziciji ni najti, je pa bila – po ustno posredovanem podatku gospoda Viktorja Gojkoviča, ki je v cerkvi izvajal restavratska dela – dobro vidna ob odkritju. Letnico 1629 navaja tudi Jože Curk (cf. CURK, cit. n. 4, 1983, p. 75), medtem ko Janez Mikuž v poročilu navaja, da je *Poslednja sodba* morala nastati v 17. stoletju, in sicer po letu 1632, vendar pa pred sedemdesetimi leti 17. stoletja, ko so odstranili ravní strop, do katerega je segala (cf. MIKUŽ 1977, cit. n. 7, p. 356).

¹¹ CURK 1983, cit. n. 4, p. 75.

¹² Tatjana ŠPITALAR, *Novo odkrite gotske freske na slovenskem Štajerskem (Na področju zavoda za spomeniško varstvo Maribor)*, Ljubljana 1986 (diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, tipkopis), pp. 48–49.

¹³ Tanja ZIMMERMANN, *Stensko slikarstvo poznega 13. in 14. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1996 (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, tipkopis), p. 92.

¹⁴ HÖFLER 2004, cit. n. 5, pp. 147–148.

Tripolna križnorebrasto obokana in petosminska zaključena – takrat od glavne ladje prostorsko ločena – severna stranska kapela naj bi bila k cerkvi prizidana šele v dvajsetih ali tridesetih letih 15. stoletja,¹⁵ a je glede na odkrite odlomke poslikav precej starejša.

Na drugi poli kapeline severne stene je bila namreč ob obnovitvenih delih odkrita večja površina mlajših in pod njo še fragmentarno ohranjenih delov starejših srednjeveških fresk (sl. 1). Obe plasti sta žal precej poškodovani in zato težko berljivi. Na spodnjem desnem koncu druge pole se razkriva starejša plast, ki prikazuje ornamentalno poslikano ploskev, pod njo pa razpet zastor. Majhen fragment te dekorativne bordure je ohranjen tudi na tretji poli,¹⁶ kar priča, da se je starejša plast razgrinjala po celotni kapelini severni steni. Bordura iz prepognjenega traku tik ob zahodnem rebru druge pole dokazuje, da je ta poslikava nastala še pred obokanjem in je potemtakem severna kapela morala nastati veliko prej, kot je bilo do sedaj zabeleženo v literaturi.¹⁷ Po vsej verjetnosti je bila severna kapela sprva ravno krita in nekje ob izteku 14. stoletja obokana in vnovič poslikana.¹⁸

¹⁵ CURK 1983, cit. n. 4, p. 75.

¹⁶ Bordura je sestavljena iz kvadratkov, razdeljenih v trikotnike, kot celota pa sestavlja zaporedje enakokrakih križcev z rdečim središčnim kvadratom. Kot taka je splošno značilna za 14. stoletje. Prav tako dekorativno borduro najdemo npr. tudi na poslikanih arhitekturnih členih v južni stranski ladji župnijske cerkve sv. Martina v Laškem, katere pred kratkim odkrita poslikava se datira v zadnjo četrtino 14. stoletja (cf. HÖFLER 2004, cit. n. 5, pp. 121–123).

¹⁷ Nekoliko pod borduro iz prepognjenega traku se kaže majhen fragment rok, kar namiguje na to, da je nad dekorativno borduro in naslikanim zastorom pod njo moral potekati še figuralno-narativni del poslikave.

¹⁸ Tudi Robert Peskar meni, da dve plasti fresk, od katerih se starejše ne podrejajo oboku, govorijo o kapelinih dveh gradbenih fazah, kar posredno potrjujejo tudi ohranjena okna v severni steni in sklepnih stranicah. Tudi na podstrešju viden vzhodni del kapele – natančneje spodnji del južne stene – govori v prid predvidevanju, da je bila kapela sprva ravno zaključena in v oltarnem delu poligonalno prezidana šele ob njenem obokanju. Na podlagi povedanega je mogoče zaključiti, da je bila sprva ravnostropna kapela na severni strani prizidana verjetno v sedemdesetih ali osemdesetih letih 14. stoletja in takrat tudi prvič poslikana. Od stavbnih členov te faze je ohranjeno dvodelno okno s krogovičjem v obliki štirilista. Cf. ROBERT PESKAR, *Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400* (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, v pripravi). Mag. Robertu Peskarju se zahvaljujem za izsledke, ki mi jih je podal še pred dokončanjem doktorske disertacije.

GRADIVO

1. Pogled na poslikavo druge pole severne stene v severni kapeli,
Ormož, ž. c. sv. Jakoba

2. Goli škof na bodeči površini pod mestnim obzidjem, Ormož, ž. c. sv. Jakoba

3. Sv. škof med dvema vojakoma pred sodnikom, Ormož, ž. c. sv. Jakoba

4. Birič s palico(?), Ormož, ž. c. sv. Jakoba

Kot je ugotovila že Tanja Zimmermann¹⁹ in v najnovejši študiji tudi Janez Höfler,²⁰ je zgornja plast posvečena neidentificirani svetniški legendi. Najbolj je ohranjen odlomek spodaj na levi, z ležečim golim škofom pod mestnim obzidjem, izza katerega se sklanjajo ljudje in s poudarjeno kazajočimi gestami kažejo nanj (sl. 2). Zimmermannova je v upodobitvi videla dogodek iz legende o sv. Jakobu mlajšem, jeruzalemskem škofu, ki so ga zaradi spreobračanja ljudi v kristjane porinili z vrha templja, nato pa ga pokončali s kamenjanjem in udarci.²¹ Tudi Höfler po Zimmermannovi povzema opažanje o obmetavanju s kamenjem, ki pa ga na obravnavanem prizoru ni videti, saj omenjene, izza cin kukajoče figure, ne mečejo kamenja, ampak s poudarjeno iztegnjenimi kazalci pomenljivo kažejo na škofa.²² Avtor nadalje ugotavlja, da upodobitev ne ustreza povsem slikovni tradiciji Jakobove legende, saj so apostola po kamenjanju, ki ga je preživel, pokončali s suknjarsko palico, kar je običajno tudi upodobljeno, zatorej pušča identifikacijo tega prizora in s tem tudi same legende še odprto. Na prizoru ležečega škofa bi utegnila biti vsebinsko pomenljivejša poudarjeno bodeča površina (žebli?), na kateri osrednji protagonist leži, pri čemer se spomnimo na naracijsko bogato pripoved Jacobusa de Voragine o mučeniških postajah sv. Vincenca.²³

¹⁹ ZIMMERMANN 1996, cit. n. 13, p. 92.

²⁰ HÖFLER 2004, cit. n. 5, p. 148.

²¹ DONALD ATTWATER, *Dictionary of Saints*, Harmondsworth 1983, p. 179.

²² HÖFLER 2004, cit. n. 5, p. 148.

²³ Svetniški legendi sv. Vincenca – glede na pripoved v Legendi aurei – ustrezajo vsi upodobljeni in še ohranjeni prizori v ormoški severni kapele: začetni disput, ki je po legendi potekal med svetnikom, spremljevalcem škofa Valeriusa Diacona in deželnim gospodom, sodnikom Dacianusom, ter prizori v katerem sv. Vincenca vklenejo za členke in ga natezajo, ga žgejo na žaru, vržejo na špičaste črepinje ..., dokler po mnogih mučeniških postajah ne izdahne duše k Bogu. Da bi lahko šlo za sv. Vincenca, namiguje tudi svetnikov poudarjeno lep in mladosten obraz, saj je bil Vincenc znan po svoji lepoti in mladosti. V upravičen dvom nas postavi dejstvo, da sv. Vincenc ni bil škof, kakor je to osrednji protagonist v mučeniških postajah na severni steni kapele v Ormožu, ampak je bil diakon in je kot tak tudi največkrat upodobljen. Res je, da je upodobitev lahko hote ali nevede prilagojena, a se ta možnost zdi manj verjetna (za legendo sv. Vincenca cf. RICHARD BENZ, *Die Legenda aurea des Jacobus de Voragine*, Gütersloh 1999, pp. 106–109; za prijazni namig na svetnika se zahvaljujem Janezu Balažiču). Tako tudi sama za zdaj puščam identifikacijo prizorov še odprto in dopuščam možnost, da je legenda vendarle upodabljala življenje in mučeništvo sv. Jakoba mlajšega, v prid katere govori patroci-

Povsem pod obokom druge pole, kjer se cikel pravzaprav pričenja, so ob poudarjeni arhitekturi cerkve na levi naslikane tri figure. Zimmermannova je v njih videla tri ženske figure s havbami (?),²⁴ a jo je korigiral že Höfler z ugotovitvijo, da gre za škofa z obstrom med dvema vojakoma,²⁵ v poudarjenem dialogu z nekim vladarjem ali sodnikom (sl. 3). Oba protagonista namreč dvigujeta svoji desnici v kretnji z iztegnjenima kazalcema, kakor da se med njima vrši besedni dvoboj. Vladar (sodnik?) sedi pod baldahinasto arhitekturo s križno rožo na temenu.

Nekoliko niže je viden še del prizora s hlapcem, oblečenim v kratko suktnjo, s koničastim pokrivalom na glavi ter z vrvo (palico?) v levici, s katero vklenja ali muči ob sebi domnevno stoječega svetnika (sl. 4).

Omeniti velja še pretanjeno barvno modeliran obraz figure, ki se je ohranil v trikotnem polju zahodno od prizora z rabljem. Tudi ta nam zaradi okrnjenosti ne pomaga pri ikonografski opredelitvi legende. Glede na majhnost z borduro omejene slikovne površine, tukaj ni mogel biti upodobljen pripovedno obsežnejši prizor, tako da bi lahko obraz identificirali kot poprse katerega izmed prerokov.

Ob natančnejšem pogledu in primerjalnem gradivu, ki nam ga ponujajo fotografije posnete pred restavratorskim posegom na freskah v ladji župnijske cerkve sv. Trojice v Veliki Nedelji,²⁶ se izkaže, da je obravnavano plast v Ormožu, katere sledovi so bili ob obnovitvenih delih najdeni po vsej stavbi,²⁷ izvedla roka t. i. Mojstra iz Velike

nij cerkve, čeprav ta v srednjem veku ni izpričan. Do gotovejšega vsebinskega konteksta bi prišli ob poznavanju naročnika prezidave severne kapele, ko so jo poligonalno zaključili, obokali in vnovič poslikali. Naročnik je bil po vsej verjetnosti kdo izmed rodu Ormoških, ki so upravljali po letu 1278 nastali rezidenčen grad (*Haws, Behawsung*) Ptujskih gospodov v Ormožu (cf. CURK 1983, cit. n. 4, p. 72).

²⁴ ZIMMERMANN 1996, cit. n. 13, p. 92.

²⁵ HÖFLER 2004, cit. n. 5, p. 148.

²⁶ Fotografije so objavljene v članku: Simona MENONI, Prvi izsledki o poslikavi župnijske cerkve Sv. Trojice v Veliki Nedelji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XXXIX, 2003, pp. 25–57 (s shemo poslikave).

²⁷ Del bordure in nekega naslikanega zidu obravnavane plasti se še kaže izpod poslikave iz leta 1632 na skrajno vzhodni poli severne ladijske stene. Burdura je bila ob restavratorskih delih vidna tudi na južni strani ladijske strani slavoloka (cf. ŠPITALAR 1986, cit. n. 12, slikovna priloga).

GRADIVO

5. Obraz pod mestnim obzidjem ležečega sv. škofa, Ormož, ž. c. sv. Jakoba

6. Obraza dveh neznanih škofov, Velika Nedelja, ž. c. sv. Trojice (stanje pred restavratorskim posegom)

7. Janez Krstnik in sv. Marjeta, Velika Nedelja, ž. c. sv. Trojice (stanje pred restavratorskim posegom)

8. Kamenjanje sv. Štefana, Velika Nedelja, ž. c. sv. Trojice (stanje pred restavratorskim posegom)

Nedelje.²⁸ Omenjeno nas seveda ne preseneti, saj je bila Jakobova cerkev v Ormožu že leta 1271 inkorporirana nemškemu viteškemu redu v Veliki Nedelji.²⁹ Ugotovitev med drugim potrjuje dobro ohranjeni in nerestavrirani obraz pod obzidjem ležečega svetnika v Ormožu (sl. 5), ki razkriva obrazni tip, kakršnega smo srečali na stenah velikonedeljske ladje (sl. 6). Identično so obravnavane partije okoli oči, z močno konturo obrtniško izvedeno oblikovanje ušes, prav isto pa lahko ugotovimo tudi za lepотно idealizirane kratke paževske pričeske. Podobnost opazamo tudi pri relativno nerodnem oblikovanju lopatastih rok in ob primerjavi bordur, ki uokvirjajo posamezne prizore.³⁰ Da gre na obeh lokacijah za isto slikarsko roko, priča tudi primerljivost obrazov v profilu, ki jih najdemo tako v Veliki Nedelji kakor tudi v Ormožu (glej sl. 4 in 8).³¹ Obraznemu zasuku slikar očitno ni bil kos, saj so profili karkirani in groteskni, pri čemer je določena mera grotesknosti bržkone v skladu s tradicijo 14. stoletja.

Zaradi novih ugotovitev o poslikavi v ladji župnijske cerkve sv. Trojice v Veliki Nedelji, torej ob odkritju istovetnosti slikarske roke Mojstra iz Velike Nedelje na obeh obravnavanih lokacijah, smemo v pričujočem prispevku z večjo gotovostjo zabeležiti, da so bili obrazi, vključno z v celoti ohranjenim obrazom ležečega sv. škofa v Ormožu in obrazom preroka (?) nad njim, pretanjeno plastično modelirani in da je, kljub močni obrisni liniji, vendarle prevladovala barva. Lasje so ujeti v modno oblikovane pričeske, oči poudarjene s specifično risarsko zarisano gubo nad veko in pod njo, ustnice pa polne, poudarjeno mehke in

²⁸ Zasilno poimenovanje po imenu za zdaj še neznanega slikarja postane ob najdbi druge lokacije docela upravičeno.

²⁹ CURK 1983, cit. n. 4, p. 70.

³⁰ Vse kompozicijske celote najprej uokvirja tanjši temnorjavi pas, ki ga v enakomernih razmakih oživljajo preprosti stilizirani cvetovi. Temu sledi tanjši oker obarvani pas, za katerim je širši beli, ki predstavlja osrednji del dekorativne bordure. Obogaten je s trakastimi ornamentami, ki se menjavajo med naslikanimi polji in nad njimi. Le-ta je tako v Veliki Nedelji kot v Ormožu sestavljen iz zaporedja enakokrakih križcev oziroma zapolnjen z drobno nazobčanimi kvadrati tako, da ti sestavljajo nekakšno mrežo (cf. MENONI 2003, cit. n. 26, p. 12).

³¹ V župnijski cerkvi sv. Trojice v Veliki Nedelji temu obraznemu obratu ustrežata rablja v prizoru *Kamenjanje sv. Štefana* na južni ladijski steni, pri sv. Jakobu pa birič iz fragmentarno ohranjenega prizora, ki je predstavljal eno izmed postaj mučeništva neznanega sv. Škofa.

prav v nasprotju s tistimi, ki jih je restavrator doslikal poškodovanim obrazom v Veliki Nedelji. Risarsko trda obrisna linija se razkrije pri vidnih ušesih, gledano v celoti pa pri slikanju draperije in rok. Kot sem zapisala že v prispevku o freskah velikonedeljske župnijske cerkve,³² Mojster iz Velike Nedelje ne pripada najkvalitetnejši liniji v slovenskem geografskem okolju delujočih srednjeveških slikarjev, je pa bil zagotovo dovolj kvaliteten, da je upravičil domnevno povabilo uglednega naročnika – nemškega viteškega reda – iz katere izmed takratnih avstrijskih dežel v Veliko Nedeljo in njej pripadajoči Ormož.

Primerjave nam resda nekoliko otežujejo razlike v upodobljeni tematiki, predvsem pa žal neustrezen restavratorski poseg v Veliki Nedelji, vendar zgodovinske okoliščine – v obeh primerih gre za nemški viteški red – ugotovitev, da gre za istovetnost slikarske roke, nedvomno podpirajo.

Nekoliko več preglavic nam predstavlja slogovna opredelitev fresk in njihovo datiranje. Tanja Zimmermann³³ ugotavlja, da je slog poslikave povsem severnjaški in da glede na jugovzhodno alpsko slikarstvo ustreza slogovni stopnji okoli srede 14. stoletja. Zaradi bogato členjene realistične mestne kulise s cerkvijo in hišami pa je datacijo premaknila globlje v tretjo četrtino 14. stoletja. Janez Höfler v figurah z lopatastimi rokami in nogami ter v grotesknem profilu hlapca v mučeništvu vsekakor še čuti tradicijo tega stoletja, vendar pa v modeliranju nekaterih obrazov ne zanika novih slogovnih spodbud, kar po njegovem mnenju govori v prid dataciji v zadnje desetletje 14. stoletja.³⁴ Ob vsem naštetem ne smemo zanemariti še dejstva, da preproste bordure druge plasti ob rebrih kažejo, da je ta faza poslikave nastala po obokanju severne kapele, pri čemer sta gradnja poligonalnega sklepa in obokanje kapele časovno težko opredeljiva.³⁵ Po najnovejših, žal še ne docela dokončanih

³² MENONI 2003, cit. n. 26, pp. 25–57.

³³ ZIMMERMANN 1996, cit. n. 13, p. 92.

³⁴ HÖFLER 2004, cit. n. 5, p. 148. Janez Mikuž poslikavo glede na ostanke dekorativnih okvirov datira v čas okoli leta 1400 (cf. MIKUŽ 1977, cit. n. 7, p. 356), Jože Curk pa na splošno celo v prvo polovico 15. stoletja (cf. CURK 1983, cit. n. 4, p. 75).

³⁵ Na prvi pogled namreč kaže, da je bila kapela obokana šele po gradnji prezbiterija in zakristije, na kar bi lahko kazal delno porušen zahodni del zakristije. Po drugi strani pa potek prečnega rebra, kjer ni videti, da bi bili diagonalni rebri odbiti, prej govori za to, da se je morala zahodna obočna

raziskavah Roberta Peskarja, bi prezidavo severne kapele morali časovno umestiti na konec 14. stoletja,³⁶ kar pomembno pripomore h gotovejšemu datiranju fresk.

Kolikor je mogoče presoditi, kažejo freske v ormoški severni kapeli na slogovno stopnjo, ki je na poti k oblikovanju elementov češkega mehkega sloga, torej slogovno stopnjo tik pred razvitim mehkim slogom tipa Třebonskega mojstra. Ob tem bo – tudi glede na raziskave stavbne zgodovine severne kapele – verjetno najbližje resnici časovna umestitev poslikave v zadnje desetletje 14. stoletja in je tako – glede na nove izsledke – tudi freske v župnijski cerkvi sv. Trojice v Veliki Nedelji mogoče bolj gotovo postaviti v čas okoli leta 1400.

Kot sem že zabeležila³⁷ in kot poudarja tudi Janez Höfler,³⁸ so obravnavane freske – skupaj s tistimi v Veliki Nedelji – v slovenskem spomeniškem gradivu tega časa nekako osamljene, ob čemer je slednji opozoril na širši kontekst nemškega viteškega reda. Za zdaj freskam še vedno predstavlja slikarski krog okrog poslikave Mihaelove kapele v Piesendorfu na Salzburškem (okoli 1430–1435) najtesnejšo znano slogovno pararelno,³⁹

pola zakristije ravno zaradi poligonalnega sklepa nekoliko prilagoditi in da mogoče sploh ni bila križnorebrasto obokana. V vsakem primeru pa so sočasno z obokanjem prebili tudi vsaj eno okensko odprtino v severni steni, katere ostenje je delno že ohranjeno, ter seveda dve okni v sklepnih stranicah (cf. PESKAR, cit. n. 18).

³⁶ V tlorisu kapela obsega tri križnorebrasto obokane kvadratne pole in petosminski sklep. Rebra dvojnožlebastega profila rastejo neposredno iz sten, sečišča pa krasijo veliki okrogli sklepniki. Na zahodnih dveh, ki bi utegnili biti rezultat ene od obnov, sta upodobljeni nekakšni križni roži, na tretjem je reliefno upodobljena rastlinska maska, nad oltarjem pa vidimo bogato rastlinsko okrasje (cf. PESKAR, cit. n. 18).

³⁷ MENONI 2003, cit. n. 26, pp. 25–57.

³⁸ HÖFLER 2004, cit. n. 5, pp. 147–148.

³⁹ Andreas RUDIGIER, Der Wandbildzyklus aus der Michaelskapelle in Piesendorf, Ein Beitrag zur Salzburger Wandmalerei des frühen 15. Jahrhunderts, *Die spätgotische Wandmalerei der Michaelskapelle in Piesendorf. Zur Erhaltung und Erforschung mittelalterlicher Wandmalerei im Ostalpenraum* (ed. Ronald Gobiet), Salzburg 2000, pp. 73–77. Janez Höfler opozarja še na poslikavo cerkve sv. Jakoba v Urschalingu ob Chiemskem jezeru na Bavarskem, ki se postavlja v čas okoli leta 1370. Glede na omenjeno je mnenja, da nas pozno datiranje fresk v Piesendorfu spravlja v zadrego, saj te niso mogle nastati toliko desetletij za tistimi v Urschalingu, ki gotovo še pripadajo 14. stoletju. Mnenja je, da tudi nekaj drugih slikarskih spomenikov, ki se v omenjenem zborniku postavljajo ob bok Piesendorfu, v resnici ni tako poznih (cf. HÖFLER 2004, cit. n. 5, p. 148).

GRADIVO

le da nam freske v župnijski cerkvi sv. Jakoba v Ormožu zaradi bolj avtentične ohranjenosti postavljajo nova vprašanja in z njimi tudi nove slogovne namige. Obrazni tip pod obzidjem ležečega škofa nas namreč s svojim okroglim, v lirično razpoloženje ujetim obrazom, predvsem pa s polnimi in čutnimi ustnicami, spomni na češka izhodišča, na katera bi v ormoški severni kapeli morebiti namigovali tudi napredni arhitekturni elementi, a za zdaj omenjeno ostaja zgolj na ravni še nedokončanih raziskav.

Zelo nam je lahko žal, da se od obravnavane plasti v severni kapeli in v sami ladji župnijske cerkve sv. Jakoba v Ormožu ni ohranilo kaj več, saj bi poslikava nedvomno pomembno obogatila srednjeveški patrimonij stenskega slikarstva okoli leta 1400, ki je na področju Slovenske Štajerske – seveda po do sedaj odkritem gradivu – slabo zastopan.

Viri ilustracij: dokumentacija restavratorja Viktorja Gojkoviča (sl. 1, 6, 7), Janez Höfler (sl. 2, 3, 4), Polona Vidmar (sl. 8), Simona Menoni (sl. 5).

UDK 75(497.4)“13/14”

DIE FRESKEN IN DER NORDKAPELLE DER PFARRKIRCHE VON ORMOŽ UND DER MEISTER VON VELIKA NEDELJA

Die dreijochige, kreuzgewölbte und im Osten mit einem 5/8-Abschluss versehene Kapelle soll erst in den zwanziger oder dreißiger Jahren des 15. Jahrhunderts parallel zum Langhaus errichtet worden sein, sie ist jedoch den freigelegten Freskenresten nach beträchtlich älter. Im zweiten Joch der Nordwand von Westen her sind zwei Malschichten festgestellt worden, deren untere darauf schließen lässt, dass sie ursprünglich holzgedeckt war und gegen Ende des 14. Jahrhunderts eingewölbt und neu ausgemalt wurde.

Die obere Malschicht zeigt in Bruchstücken die zur Zeit noch nicht identifizierte Legende eines heiligen Bischofs. Am besten erhalten ist die Szene links unten. Im Vordergrund liegt der Heilige nackt auf einem mit Nägeln (?) bestreuten Boden, dahinter hebt sich eine Stadtmauer empor mit Menschen, die sich hinüber lehnen und mit betonten Gesten auf die Figur am Boden zeigen. Ganz oben unter dem Gewölbe, wo der Zyklus beginnt, sieht man den Bischof, wie er von zwei Soldaten vor einen Herrscher oder Richter geführt worden ist, darunter noch den linken Teil einer mutmaßlichen Marterzene mit einem Knecht. Barfüßig und mit einem Spitzhut auf dem Kopf hebt er die Linke, in der er ein Marterwerkzeug (Stab oder Strick?) hält; der Heilige, der vermutlich daneben stand oder saß, ist vernichtet.

Anhand der zur Verfügung stehenden Vergleiche in der Region lassen sich die Fresken, die auf den ersten Blick noch dem 14. Jahrhundert angehören, mit den erst kürzlich veröffentlichten Langhausmalereien in der Pfarrkirche von Velika Nedelja verbinden (siehe Anm. 26). Diese sind nach der Freilegung zwar stark erneuert worden, ihre Photoaufnahmen in noch nicht restauriertem Zustand zeigen aber denselben Kopftypus mit identisch eingezeichneten Partien um die Augen und stark konturiert gestalteten Ohren, gleich ist auch die kurze Haartracht in Form eines Pagenkopfes. Des weiteren sind Ähnlichkeiten in den Kopfprofilen und schaufelförmigen Händen sowie in den Bordüren, welche die Szenen umrahmen, festzustellen. Der nach diesen Freskofunden getaufte Meister von Velika Nedelja – die ursprüngliche Datierung der namengebenden Malereien um 1420–1430 (siehe Anm. 26) stellte sich angesichts dieser in Ormož als zu spät heraus – vertritt eine Stilstufe kurz vor dem Aufblühen des klassischen böhmischen Weichen Stils, so ist seine Tätigkeit im letzten Jahrzehnt des 14. Jahrhunderts anzusetzen, wobei die Fresken in Velika Nedelja um 1400 entstanden sein könnten. In Slowenien erscheint er isoliert, auch in den österreichischen Nachbarländern weist er keine engeren Parallelen auf. Da die beiden Kirchen mit seinen Malereien dem Deutschen Orden unterstanden, der in Velika Nedelja einen wichtigen Stützpunkt besaß, dürfte er durch die Ordensverbindungen in diese Gegend berufen worden sein.

(Übersetzt von Janez Höfler)

Abbildungen:

1. Blick auf das zweite Wandjoch der Nordwand in der nördlichen Seitenkapelle, Ormož, Pfarrkirche des hl. Jakob (aus der Photodokumentation des Restaurators Viktor Gojkovič)
2. Der nackte Bischof auf der stacheligen Fläche vor einer Stadtmauer, Ormož, Pfarrkirche des hl. Jakob (aus der Photodokumentation des Restaurators Viktor Gojkovič)
3. Der Bischof zwischen zwei Soldaten vor dem Richter, Ormož, Pfarrkirche des hl. Jakob (Foto: Janez Höfler)
4. Henker mit einem Stab (?), Ormož, Pfarrkirche des hl. Jakob (Foto: Janez Höfler)
5. Wie Abb. 2, Kopf des Bischofs
6. Köpfe zweier unbekannter Bischöfe, Velika Nedelja, Pfarrkirche der Heiligen Dreifaltigkeit (Zustand vor der Restaurierung)
7. *Hll. Johannes der Täufer und Margarete*, Velika Nedelja, Pfarrkirche der Heiligen Dreifaltigkeit (Zustand vor der Restaurierung)
8. *Steinigung des hl. Stephan*, Velika Nedelja, Pfarrkirche der Heiligen Dreifaltigkeit (Zustand vor der Restaurierung) (Foto: Mag. Polona Vidmar)